

TIDSSKRIFT FOR

KIRKE
RELIGION
SAMFUNN

KYRKJA UNDER KRIGEN

Hans Fredrik Dahl: Fra Brand til Quisling	3
Torleiv Austad: Etikkk under krigen	11
Inger C. Stridsklev: Kristen Samlings historie	23
Ivar Torgersen von Mehren: Kristen Samling	43
Ragnar Normann: Sverige och kyrkokampen	63
Helge Aarflot: Seks teser om kristen teologi etter Auschwitz	83
Oskar Skarsaune: Kirkekampen på lokalplan	99
Gunnar Heiene: "Først rett, så godhet"	115
Stein Ugelvik Larsen: Kirkekampens betydning	129
Jan Ove Ulstein: Teologi, kyrkje, stat	147

Inger Cecilie Stridsklev

KRISTEN SAMLINGS HISTORIE

En presentasjon og en (anti)tese

Følgende artikkel er en framstilling av Kristen Samling under og etter okkupasjonstiden, sett fra innsiden. Kristen Samling ble pga sin nærhet til NS isolert i norsk kirkeliv i perioden, og i ettertid. Framstillingen presenterer et stoff som er lite kjent, og fra en nær synsvinkel, og det legges ikke skjul på at den er et "partsinnlegg" - noe som kommer programmatisk til syne i innledningen. Vi har likevel besluttet å trykke artikkelen, ikke for å istemme synspunktet, men fordi det er av interesse at en slik synsvinkel kommer fram i en samling av artikler vedrørende kirken under krigen. Red.

Innledning

Følgende tese har vært praktisk talt enerådende i vurderingen av Den Norske Kirke og dens historie i 2. Verdenskrig:

Flertallet i kirken, representert ved biskop Berggrav, gjorde en heltemodig, uangripelig og den moralsk sett eneste rette innsats mot nazismen og alt dens vesen. Det som er skrevet, også om dem som var uenige i dette, er stort sett skrevet ut fra forutsetningen om at denne tesen er absolutt riktig.

Her presenteres antitesen. Dette er et forsøk på å gjengi, for det meste med deres egne ord, oppfatningene til dem som mente at deres måte å hevde Norges selvstendighet på var den legale, og fremfor alt den som var mest i samsvar med Jesu Kristi ord, eksempel og Ånd.

Det som møtte disse menneskene i etterkrigstiden, bekreftet for dem at de hadde hatt rett. På dem virket det som om nazismens ånd hadde beseiret det norske folk og den norske Kirke innenfra.

Når både tese og antitese foreligger, kan det kan hende bli mulig å bygge en syntese.

Førkrigstid

Nasjonal Samling ble dannet i 1933. Denne bevegelsen ble dannet som en åndelig og nasjonal motvekt mot den internasjonale kommunisme. Nasjonal Samlings erklærte mål som sto før programpostene i programmet, lød:

Nasjonal enhet uten klassemotsetninger og partier, et solidarisk norsk folkesamfund bygget op organisk på yrkeslivets grunn, med et sterkt og stødig styre: Et faglig folkestyre.

NS ønsket å løse mellomkrigstidens parlamentariske problemer ved å gå tilbake til systemet fra før parlamentarismen ble innført. Det medførte at det ikke skulle være partier, men at alle skulle samles i den samme nasjonale enighet. De ville samtidig gjeninnføre Grunnlovens maktfordelingsprinsipp, mellom parlament, regjering og domstoler. Både for å eliminere motsetningene i arbeidslivet, mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, og for å gi grunnlag for valg til parlament, skulle det dannes yrkeslaug. Alle voksne skulle kunne være med i yrkeslaug, organisert etter fag, uavhengig av stilling og status, og med arbeidsgiver og arbeidstager i samme organisasjon. Fagorganisasjonsmedlemmene skulle velge representanter til tinget for en bestemt periode. Representantene skulle likevel nåsromhelst kunne tilbakekalles av sin organisasjon, hvis de sviktet. Regjeringen skulle måtte gå hvis den fikk 2/3 av tinget mot seg. Særlige spørsmål skulle kunne avgjøres ved folkeavstemning, og det skulle innføres oppløsningsrett for tinget. Nasjonal Samling ville ikke være noen kopi av utlandet, av fascisme eller nasjonalsosialisme og lignende. NS ville et nasjonalt demokrati og et fritt åndsliv; et virkelig folkestyre og en virkelig frihet. (1) For øvrig hadde NS barnetrygd, folketrygd og likestilling mellom mann og kvinne på programmet, og var ved siden av Kristelig Folkeparti de første med en kristendomsparagraf. I partiprogrammet som forble uforandret fra januar 1934 lyder § 22: "Kristendommens grunnverdier vernes." Dette selv om noen som var med under utformningen av NS' program fortalte at Quisling understreket at NS ikke skulle reklamere med kristendommen (2,3).

Gudbrand Lunde uttrykte i en brosjyre om "Marxismens gift", utgitt av NS i 1934 "Nasjonal Samlings vei".

Men hva skal vi gjøre for å ta kampen opp mot gudløsheten? Hertil kan vi svare, at det viktigste er ikke i dette tilfellet hva vi gjør, men hva vi er, og hva vi skal bli. Vi skal nettopp bli det som marxistene håner og latterliggjør, og som også liberalistene gjør narr av, nemlig *kristne*. Det er ikke vår tro som skal fornyes, men det er de mennesker som angivelig har troen, men som ikke lever etter den. Hvis vi alle var kristne i denne forstand, så ville marxismen forsvinne fra vårt land av seg selv og all gudløshetspropaganda forstumme. Punkt 22 i Nasjonal Samlings program: "Kristendommens grunnverdier vernes", inneholder først og fremst et krav til oss selv. *Kan vi oppfylle de krav kristendommen stiller, så danner vi selv den sterkeste motvekt mot marxismen, og den nasjonale samling kommer av seg selv.*"

NS' kristendomsparagraf var ikke tomme ord. I de lokallag der medlemmer fant det viktig å dele sin kristne tro, var det andakter på møtene (4 s.386). Et av de mange steder der dette var tilfelle var Grenlandsregionen. Den tradisjonen har NS-folk holdt fast ved til denne dag når de møtes. Også i NS' mange blad var andakter faste innslag.

Bevegelsen tiltrakk seg ikke bare kristne, men også mindre norsk-nasjonale folk, influert av ideer fra Tyskland. Det oppsto strid i NS, særlig mellom disse to gruppene. Det førte i første omgang til at de fleste med nazistiske sympatier forlot NS ved årsskiftet 1934/35. (5) Men kritiske innlegg om jøder og "jødekapitalen" fikk

fortsatt plass i NS' aviser, ved siden av andaktene, og det er kjent at ett kristent medlem også meldte seg ut: Sogneprest Martin Tveter ved neste årsskiftet 1935/36 (4 s386).

Bakgrunn for Kristen Samling

Blant biskop Eivind Berggravs mange initiativ i 1940 var det særlig ett som fikk virkning lokalt i Skiensdistriktet. Etter at han sammen med sitt kollegium fjernet bønne for konge og regjering i slutten av september det året (6), gikk sogneprest Hålfdan Wexelsen Freihow i Gjerpen av i protest (7).

Etter frigjøringen spurte biskopen i "Folkedommen over NS": "Var det riktig å fryse NS ut? Det fantes kristne som svarte nei. De var ikke mange, men de mente at de hadde de beste kristne prinsipper på sin side. Du skal ikke bryte med en bror, mente de, - kristendommen må alltid og ubetinget være godhet og forsonlighet. Vi som tok en annen stilling hadde også overveid spørsmålet. Vi hadde overveid det på kristelig grunn." (8).

Ifølge Gjerpen Bygds historie Bd 2 av Terje Christiansen står:

"Også den norske kirke kom etter hvert med i kampen. Her i distriktet ble opptakten gjort under et møte av prostiets prester hos prost Seip i Skien den 16.april 1940, der Skiens og omegns presteforening ble besluttet oppløst. Bakgrunnen var at to av medlemmene sympatiserte åpent med N.S., mens en tredje ble ansett som "stripet". De andre aktive prestene holdt fra da av sine sammenkomster privat" (7).

I andre kristne og sosiale sammenhenger var man ikke annerledes, og kristne NS-medlemmer ble frosset ut også av menighetssammenhenger de hadde tilhørt i generasjoner. Det gjaldt også mennesker som hadde vært bærebjelker i sine fellesskap.

I og med denne utstøtingen, mistet de øvrige kristne sin moralske legitimitet i de NS-kristnes øyne.

Kristen Samlings dannelse og utvikling

Fra høsten 1940 måtte kristne NS-medlemmer søke kristent fellesskap hjemme hos hverandre. Fra 1941 begynte Kristen Samling å komme inn i mer formelle former. Ifølge "Skiensfjordens Presse" 29.9.1944 ble Kristen Samling stiftet offisielt 20.februar 1941 i Skien.

"Ved denne anledning møtte det kun 20 personer som valgte til formann fabrikkeier Stridsklev, og til viseformann O. Offenbergs-Wik. Etter dette første lille møte i Skien er det vokset frem en skare av kristne som har sluttet opp om Kristen Samling over det ganske land. Bladet "Kristen Samling" ble også grunnlagt her i Skien på samme tid og det er no også spredt utover hele Norge. Bladets redaktør er Offenbergs-Wik." (9).

Lørdag den 15.mars 1941 sto den første enkle annonsen i lokal-avisene. Alle møteannonser for NS med underorganisasjoner var prydet med bevegelsens kristne

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014
symbol: Olavskorset. Siden Kristen Samling aldri var noen NS-organisasjon, manglet Olavskorset i denne og senere annonser for Kristen Samling der det sto:

Kristen Samling

avh. møte søndag kl.5 i Håndverkerforeningens lokale.

A. Rydland og Johs. Bjaaland m.fl.taler.

Alle velkommen.

Neste uke hadde de funnet nytt tilfluktssted i Rådhuset, II etage. I oktober 1943 hadde de eget lokale i Telemarksgaten 11, og der ble de okkupasjonstiden ut. Da hadde de satt ned en komité på fire damer som etter tur skulle fungere som vertinne på møtene.

"Dette for at enhver som møter skal bli godt mottatt og føle seg heime. Kristen Samling vil også danne en misjonsforening" (9).

Ole Offenberg-Wiik beskriver det slik på slutten av 1941:

"Her i Skien var vi en del kristne som møttes i samme tanke: Å komme sammen for i fellesskap å styrke hverandre med Guds ord og åndens samfunn. Det har vi fortsatt med, selv om det til å begynne med møtte opp flere hundre demonstranter utenfor lokalet for å se på disse "landsforrædere" og øve trykk på dem. At det hovedsakelig var folk fra flere religiøse samfunn, var likevel merkelig. Møtene holdes som regel hver søndag i Rådhuset som er stillet til rådighet av byens autoriteter, da vi ikke kunne få leie hus på noen måte i de lokaler som brukes til slikt. Ved siden av disse møter har vi også hatt samtalemøter om emner som dukker opp i forbindelse med den tiden vi lever i, belyst ut fra Guds ord. Frammøte har variert fra ca. 50 ned til 15-16, og møtene har betydd meget for oss alle i denne iskolde tid." ("Kristen Samling" = KS 15.1.42).

Den 28.februar 1941 ble det holdt forberedende møte i Skien for å starte et blad. Den 6.mars 1941 sto følgende å lese i "Fritt folk" og to dager senere sto i lokalpressen:

"Oprop til alle kristne innen Nasjonal Samling.

Da forholdene har ført med seg at vi kristne som har sluttet oss til NS, ikke lenger er velsett innen de trossamfund vi tidligere har tilhørt, og vi føler trang til samfund med hverandre som troende, har vi i Skien dannet en gruppe innen NS for fremdeles å kunne samles om Guds ord og opta det kristelige arbeide innen Nasjonal Samling. Vi oppfordrer troende innen NS på de forskjellige steder over det hele land til å slutte seg sammen for å opta det kristelige arbeide og positivt gå inn for dette. La kjærlighet til alle bo iblandt oss, ikke hat og splid. Vårt motto må være nu som før: "Verden for Kristus og kristen samling. For Gud, Føreren og fedrelandet! Heil og sæl (= måtte du få være et helt og et salig menneske).

Anders A. Stridsklev, Johs. Bjaaland, O.Offenberg-Wiik, Arne Rydland."

Bladet "Kristen Samling"

Anders A. Stridsklev ble leder, noe han forble lokalt og han utgjorde også styret for "A.S Kristelig Litteratur", som ga ut bladet "Kristen Samling". A.S. Kristelig litteratur hadde tre aksjer hver på kr.1000, som Anders A. Stridsklev, Ole

Offenberg-Wik og Arne Rydland eide en hver av (10). Arne Rydland var den første redaktøren, og Ole Offenberg-Wiik den tredje og siste redaktør. Pastor Johannes Bjaaland sto for den teologiske fagkunnskap, han var pastor i Misjonsforbundet. Men alle var vel bevandret i Skriftens ord.

Fra 17.mai 1941 ble bladet "Kristen Samling" utgitt. Den dagen var 127-årsdagen for Grunnloven og 8-årsdagen for stiftelsen av Nasjonal Samling. Bladet kom ut hver 14. dag frem til 1.5.1945. Det inneholdt stort sett oppbyggelig stoff og bibelbetragtninger. Og siden det var et kristent blad, skrevet til lesernes oppbyggelse i den kristne tro, og ikke var utgitt av noen underorganisasjon til en politisk bevegelse, manglet Olavskorset også i bladet.

Andres oppfatning av bladet antydes i Anders A. Stridsklevs redegjørelse for hvem som eier bladet i nr.1, 1944:

"Rykter svirrer om alle ting i disse dager, således også om bladet vårt. Snart fortelles det at det er den ene, og så den andre som eier det. For å bringe full klarhet herom, for alle interesserte meddeles det at bladet "Kristen Samling" utgis av A/S Kristelig Litteratur. Dette selskap måtte stiftes for å tilfredsstille lovens krav. Selskapet der ble stiftet den 7.10.1941 har til formål å utgi bladet "Kristen Samling" samt å utgi traktater og kristelige brosjyrer m.v. For at det ikke skulle innsnikke seg personlige eller private interesser, ble det vedtatt i lovene at der aldri skulle utdeles utbytte, men alt eventuelt utbytte skulle gå til kristelig arbeide.

Enebestyrer i ovennevnte selskap er undertegnede,
Skien den 17.desember 1943. Anders A. Stridsklev."

Sitatene fra bladet tatt med her representerer ikke det mengdemessige hovedinnhold, men er tatt fra de innlegg som omhandler enkeltmedlemmers syn på samfunnet og sin egen situasjon. Det er å merke seg at mennesker som etter hvert ble så uenige med den aktuelle politikk at de meldte seg ut av NS, fortsatt ble i Kristen Samling. Også de var og forble fortsatt utstøtt av kristensamfunnet for øvrig. Grunnet manglende medlemsfortegnelse for Kristen Samling, er det umulig å vite hvor mange som var i den situasjonen. Andre medlemmer av Kristen Samling hadde til dels fremtredende verv i NS frem til frigjøringen. Ledelsen i NS (Vidkun Quisling og Gudbrand Lunde) stilte seg positive til Kristen Samling. Når kirkeminister Skancke ikke uttalte seg, kan det ha sammenheng med at han ble regnet som et av medlemmene i Kristen Samling. NS-Ledelsen understreket at Kristen Samling som kristen bevegelse ikke skulle knyttes til NS' politiske virke. Ledere i Kristen Samling avsto derfor fra ledende verv i NS (3).

Utbredelse av Kristen Samling

Problemene NS-medlemmene fikk i det øvrige kristne fellesskap ble så godt lagt merke til at det ble ansatt en egen prest (Andreas Gjerd) til å ta seg av de åndelige behov til NS-medlemmer i Oslo-regionen i perioden april til desember 1941. Han

(personlig meddelelse). Siden kan han ha vært en medvirkende årsak til at han ble ansatt

Siden NS-medlemmer ble avvist av medkristne i hele landet, dannet det seg spontant og andre grupper kristne NS-medlemmer. Allerede ved starten ble bladet bestilt av flere grupper. Lokale grupper ble stiftet i Oslo i 1941, i Trondheim, Veldre i Hedmark og Bergen i 1943, i Stavanger, på Gjøvik og i 1944 i Nedre Romerike og Lillestrøm. En forteller i bladet 1.3.44 at hun i de siste tre måneder har vært med på stifte tretten nye lokallag av Kristen Samling. Det siste kjente lokallaget ble stiftet i Drøbak/Frogn 6.3.1945. I samme måned var det kvinnestevne i Oslo. Allerede 18.8.42 var det stiftet en egen mannforening i Oslo og samme året var det egen kvinneforening der. Da Finmark ble evakuert førte det til at bladet ikke lenger kom frem til flere abonnenter som bodde i Kirkenes og lenger vest og sør i fylket (KS 15.11.44).

I Kristen Samling var medlemmer av alle kirkesamfunn like velsette. Formannen, Anders A. Stridšklev, tilhørte selv Plymouth-brødrene. Plymouth-brødrene har blant annet som prinsipp at de ikke skal ha medlemsfortegnelser, men nøye seg med å være oppskrevet "i livets bok hos Lammet", Åp.13.8. Dette prinsippet ble også fulgt i Kristen Samling. Derfor er det vanskelig å vite hvor mange medlemmer som fantes.

Organisasjonen hadde en egen protokoll. Denne er gått tapt. Dette skjedde sannsynligvis ved frigjøringen, da bevåpnede mil.org-folk dro hjem til medlemmene av Kristen Samling og andre NS-folk. Både hentet de NS-medlemmene, tok med seg bøker, blad og tidsskrifter og annet skrevet av meningsfeller, diverse andre dokumenter, jaktvåpen, verdigjenstander osv.

De beslaglagte papirer ble så ofte overlatt påtalemakten, som i alle fall brukte denne protokollen i saken mot Bjaaland i 1947 (11). At protokollen er gått tapt, vanskeliggjør ytterligere å anslå medlemstallet. Men bladet hadde et par tusen abonnenter fra hele landet (12). Det utgjør ca 6% av Nasjonal Samlings medlems-tall. Siden det var svært vanlig med flere NS-medlemmer i samme familie, kan en regne med at det var omtrent dobbelt så mange som abonnementstallet som var tilknyttet Kristen Samling. Det vil si ca 12 %, og tyder på at NS hadde prosentmessig omtrent like mange bekjennende kristne som befolkningen generelt. På de årlige stevnene møttes et halvt tusen, til tross for problemer med kommunikasjoner og reisetillatelser den gangen.

Det ble holdt stevner både lokalt og på landsbasis. Lokale stevner ble holdt bl.a. i Skien, Bergen og på Lillestrøm. Landsstevnene ble holdt i Oslo, og bortsett fra det første alle om våren. Dette første stevnet skulle vært holdt i Oslo 20-21.9.41, men det ble utsatt på grunn av unntakstilstanden.

Men 18-19.10 1941 møttes 3-400. Stevnene foregikk over en helg, med privat innkvartering så langt mulig. Stevnene begynte med åpningsmøte om kvelden med både andakt, tale og musikalsk underholdning. Dagen etter feiret de gudstjeneste,

alltid med nattverd. Enkette hadde opplevd å bli offentlig bortvist fra nattverdbordet (3,13). Derefter dyrket de fellesskapet ved å spise middag sammen før eftermiddagsmøtet, igjen med tale og sang. Tilreisende måtte ta med brød og smør, og reisetillatelser måtte hver enkelt få fra de stedlige politimyndigheter og man måtte ta med rasjoneringskort til måltidene. Det kom deltagere fra hele landet, men av praktiske grunner flest fra Osloregionen. Blant talerne var: Prest Andreas Gjerdi, redaktør Arne Rydland, prostene Sigmund Feyling og Georg Christian Falck Hansen, grosserer Halvor Holter og sogneprestene H. Olaf Hagen, Peder Blessing-Dahle og Andreas M. Olay. En av deltagerne var kirkeminister Ragnar Skancke, som også bidro med en privat liten gave til bladet, sannsynligvis i forbindelse med vanlig abonnementsinnbetaling (KS 1.11.41).

Det neste stevnet ble holdt 6.-7.6.42, et par måneder etter at de fleste prester hadde nedlagt sine embeter. Derfra sendte de omtrent 500 deltagerne ut en felles pressemelding til alle aviser. Også på dette stevnet deltok prost Feyling.

Det tredje landsstevnet var 2.-3.6.43 (Kristi Himmelfartsdag). Der talte Arne Rydland, sogneprest Gjerdi, ingeniør Andreas Nybø, prost Harald Fosse, redaktør Einar Syvertsen (NS-månedshäfte), Kai Norman, Katherine Holter og biskopene Lars Frøyland og Dagfinn Zwilgmeyer. Biskop Lars Frøyland i Oslo hadde selv hatt jøder i skjul i sitt hjem (14), og han hadde protestert mot jødeforfølgelsen i en radiopreken i Vår Frelsers kirke 1.11.1942 (15). Biskop Dagfinn Zwilgmeyer hadde før dette stevnet gått av som biskop i Hamar og meldt seg ut av NS i protest mot jødeforfølgelsen (16).

I 1944 ble stevnet holdt 20-21.5. Sogneprest Johan Løken, Kai Norman, Johannes Bjaaland, biskop Lars Frøyland, Andreas Gjerdi, Bjarne Barby og Erik Svenke Solum deltok. I tillegg bragte deltagere hilsner fra lokale lag og det ble gitt anledning til vitnesbyrd. Landsstyreleder for Danmarks Kristen Samling var forhindret fra å komme, men det ble lest en beretning fra arbeidet der. Grosserer Halvor Holter sa:

"Siden vi var sammen sist har Kristen Samling undergått en stor og gledelig vekst. Utviklingen har skapt behov for et samlende punkt. Vi som tidligere har tatt ansvaret for stevnene, har i år fungert som landsledelse, inntil landsrådet som består av representanter for K.S.-lag utover landet har kunnet velge en behørig landsledelse. Valgt ble: Sogneprest Gjerdi, res.kap Bjarne Barby, ing Engebret Hougen og jeg selv som landsleder." (KS 1.6.44).

Det siste stevnet var 5. og 6.mai 1945 i Oslo. Festgudstjenesten søndag 6.5.1945 ble holdt av biskop Frøyland. Bortsett fra for det siste stevnet, som ble holdt etter at det siste bladet ble utgitt, ble talene fra landsstevnene gjengitt i bladet. Men i avisreferatene 7.mai 1945 sto det at Frøyland mente til samhold og kjærlighet for at de gamle, gode kristne grunnsetninger kunne bevares.

"Kan det norske folket samle seg om Jesus Kristus og finne frelsen hos ham, vil vårt fedreland overvinne alle vansker og vi kan ha håp om å leve i et fritt og lykkelig

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014
land". Han avsluttet talen med å be forsamlingen reise seg for å hedre de falnes minne"(17).

Kristen Samlings idéer

Blant statuttene som ble vedtatt ved landsstevnet 20-21 mai 1944 av landsrådet som besto av representanter for de lokale gruppene var:

"Kristen Samling er en kristen bevegelse, som står på Guds ords og den apostoliske trosbekjennelses grunn. Utover nedenfor nevnte bestemmelser er den ingen organisasjon og har intet medlemskap. Bevegelsen har til formål å samle norske, nasjonalsinnede menn og kvinner på ren kristen grunn og virke for at kristendommens grunnsetninger realiseres såvel i den enkeltes, som i folkets liv."(KS 1.6.44).

Tankene bak Kristen Samling sammenfattes godt i mottoet som fra 1.1.1944 sto under *Kristen* i titelhodet på bladet:

- I det vesentlige enighet.
- I det uvesentlige fordragelighet.
- I alle ting kjærlighet.

Under *Samling* i titelhodet på bladet sto sitatet fra Ap.gj.2.42: Og de holdt trolig fast ved apostlenes lære og ved samfunnet, ved brødsbrytelsen og ved bønnene.

I dette første bladet i 1944 sto også først på første side en todelt programerklæring. Under: *Hva vi tror* sto 10 punkter, stort sett i samsvar med den apostoliske trosbekjennelse, men med visse spesifiseringer.

Punkt 4: Vi tror at Gud er god og at vi hver dag er gjenstand for hans *godhet*.

Punkt 9: Vi tror på de helliges samfunn, som er den sanne kristne menighet, uansett forskjell i rase og trosbekjennelse.

De åtte punktene under *Hva vi vil* lyder i sin helhet:

1. Vi vil arbeide for en samling av alle sanne troende om de store felles kristne oppgaver til beste for land og folk.
2. Vi vil at denne samling skal skje på grunnlag av kristen tro og idealer - og ikke som noen synes å mene, på en eller annen politisk sympati eller holdning.
3. Vi vil anerkjenne all ærlig idealistisk streben, men vi vil samtidig framheve at veien til sann lykke og velferd for menneskene bare kan finnes i en dyp og levende kristentro.
4. Vi er også villig til å samarbeide med ikke-troende idealister i gjennomførelsen av alle tiltak som vi mener er kristelig forsvarlig.
5. Vi vil gjøre alt som står i vår makt for å fremme orden, rettferd og fred i samfunnslivet.
6. Vi vil avsløre og bekjempe løgn, hykleri og villfarelse blant våre landsmenn. Men vår kamp er kun rettet mot Satans bedrag - ikke mot menneskene selv eller deres sanne interesser.
7. Vi vil be og arbeide for en dyp kristelig vekkelse blant vårt folk.
8. Vi vil be og arbeide for at Guds rikes idealer må snart bli virkeliggjort i en av synd og lidelse herjet verden.

Medlemmene i Kristen Samling var redde for å bli smittet av holdningene til dem som hadde vist dem fra seg (KS 1.6.42). For disse menneskene var det viktig å følge Kristus, og ikke å "følge mengden i det som var ondt". 2.Mos.23.2.

De tok også Bergprekenen alvorlig. Der forlanges det at alle kristne skal elske sine fiender. Mt.5.44. Det gjaldt både tyskerne, og de nordmenn som ikke hadde forståelse for NS-medlemmenes måte på legalt vis å gjøre det beste ut av situasjonen i et okkupert land for sine landsmenn og seg selv.

Medlemmer av Kristen Samling samarbeidet med mennesker de oppfattet som ikketroende idealister blant annet i Nasjonal Samlings Hjelpeorganisasjon (NSH). Denne organisasjonen hjalp landsmenn i praktisk og økonomisk nød uavhengig av mottagernes meninger og tildels uten at de som fikk hjelp, var klar over hvor hjelpen kom fra (10,18s33).

Kvinnelige medlemmer av Kristen samling deltok i Nasjonal Samlings Kvinneorganisasjon (NSK), som blant annet organiserte husstellstasjoner. Der ble det undervist for alle som ønsket det i hvordan man skulle utnytte fra før lite utnyttede matressurser som sopp og skjell, hvordan man kunne lag syltetøy med lite sukker osv. Det var også systuer med tanke på omsying av tøy. Dessuten startet de barnekontrollør, stasjoner med veiledning for mor og barn. Det ble også hjulpet med praktiske ting som f.eks. utlån av barnevogner, til dels i samarbeid med NSH.

Dessuten anså medlemmene av Kristen Samling som de fleste andre NS-medlemmer det som en selvfølge at deres oppgave i den aktuelle situasjon var å forhandle seg frem til gunstigst mulige ordninger for landsmenn med tyskerne, og hjelpe sine medmennesker når de enten det var på grunn av illegal (ulovlig) virksomhet eller annet fikk problemer i forhold til okkupasjonsmakten (19).

At den nasjonale sosialisme hadde flere uttrykk enn Hitlers vulgærutgave, slik sosialismen har andre utgaver enn Stalins, illustreres ved følgende bemerkning fra Anton Schuckert som i 1944 kom fra Victoria Terrasse og overtok ledelsen av den lokale Sikkerhetstjeneste (Sicherheitsdienst) i Larvik i februar 1944:

"Det er minst hjelp å hente fra de nasjonalorienterte - og de vi kan kalle de sosialorienterte NS-medlemmer. Det var atskillig mer å hente blant de tysk-orienterte". (For de tyskorienterte er det ikke nevnt noe om NS-medlemskap.) (20).

I det første nummeret av bladet står:

"Har vi nok av Kristi samlende og kjærlige sinnelag overfor hverandre og overfor dem som idag regner oss for fiender? Er vårt liv så sterkt preget av orden, rettferd, fred (Nasjonal Samlings motto) at vi har noe å gi videre til andre? Kun da vil vi selv få seier i Kristus og bli til hjelp for vårt folk. Det som støtter oss er at vi har hverandre. Vi er i samme båt og er utsatt for de samme fristelser. Vi kan styrke hverandre og be for hverandre. Ja, vi kan be for hele det norske folk. Når Gud har gitt Norge en fører som Vidkun Quisling i denne farens stund, behøver vi ikke å frykte for kursen. Vi skal "rette de hengende hender og bøydene knær", og som ørne løfte vingene og fly ut med det glade budskap. Vårt motto må være: Kristen og nasjonal samling på norsk grunn."

Så var det sagt. Senere i bladet nevnes Quisling sjelden, men at man nå gang gikk tilbake på det man hadde skrevet.

Formannen skrev følgende formaning under overskriften:
Stiftelsen norske Okkupasjonsunder 2014

Land, land, land, hør Herrens ord Jer. 22.29.

"Idag som på Jeremias tid er verdens ulykke at ikke Herrens ord blir hørt. Herrens ord idag er kjærlighet i praksis. Hva du vil at andre skal gjøre mot deg, det gjør du mot dem. Sitt ned, du leser et øyeblikk og tenk over dette og begynn å praktisere det. Begynn du, og du skal erfare hvilken kolossal forandring det vil bli i ditt eget liv, både for deg selv og for ditt forhold til dine medmennesker. Dette blad "Kristen Samling" vil arbeide for det. Det vil være dets oppgave å bringe "Herrens ord" fram til leserne til frelse, glede og fred for alle."

Redaktøren, Arne Rydland skrev i lederen til denne første utgaven av bladet "Kristen Samling":

"I vårt land finnes det mange religiøse ledere og predikanter som har tatt et avgjort standpunkt til fordel for den antikristelige marxisme. De har fått anledning til å arbeide fritt og gjør det fremdeles. Når det nå i våre dager hender at kristne slutter seg til en nasjonal bevegelse som ikke bare vil VERNE om kristendommen, men også prøve å bygge opp igjen noe av det som marxismen og kommunismen allerede har klart å rive ned av kristen tro og kristen moral, så får de ikke lov til å delta i det kristelige arbeide. Forkynnere blir nektet adgang til å tale i de frivillige organisasjoners forsamlingslokaler og de andre blir frosset eller baktalt ut av sine tidligere vennsamfund. Det er dette forhold som har skapt tanken om en "Kristen Samling" innen N.S. Som et ledd i dette arbeide kan vi i dag presentere vårt nye blad "Kristen Samling" for våre venner. Bladet skal være et bindeledd mellom kristenfolket innen NS og gjennom oppbyggelig stoff hjelpe den enkelte i denne vanskelige tid. Vi vil også prøve på å trenge igjennom de tykke lag av hat og ondskap som idag hindrer så mange i å se klart. Vi vil ikke gjøre oss bruk av samme propagandametoder som våre motstandere. I stedet for falske rykter og usannhet vil vi benytte de faktiske forhold og sannhet. Vår hensikt er å la den nye kristelige bevegelse i seg selv være et levende bevis på Nasjonal Samlings virkelige innstilling i forhold til kristendommen. Vårt folk har gjort vår tid til en vond tid. Vi holder på å drukne i et hav av ondskap og hat. Og kristenfolket står stort sett ikke tilbake for de andre. Hatet er tilværelsens sterkeste åndsmakt. Den stammer fra det vonde i oss. Derfor har det evnen til å sprede død og ødeleggelse overalt hvor det får slippe til. Når et kristent menneske gripes av denne åndsmakt, er det ikke lenger brukbart i Herrens tjeneste. Derfor er det vår plikt å gripe inn mot den demoniske makt før alt ligger i grus. Heldigvis finnes det en flokk som har fått øynene opp for den fare som truer kristendommen idag. Det kan bli vår redning. For det er den flokken Gud må regne med i tiden som kommer, hvis alt skal fortsette som nå. La oss så be om at vårt arbeide og vårt lille blad må få framgang i sannhetens og kjærlighetens navn til velsignelse for den enkelte og for vårt kjære fedreland."

Kristen tro/politikk

Også i spørsmålet om forholdet mellom kristen tro og politikk, og om hvorvidt og i hvor høy grad kristne skulle involvere seg i politikk, hersket det delte meninger innen Kristen Samling. Mange av de som tilhørte Kristen Samling hadde i utgangspunktet et negativt forhold til politikk, ikke minst som følge av slik det

parlamentaristiske system hadde fungert i mellomkrigstiden. En av dem, redaktøren for NS Månedsskrift Einar Syvertsen, hadde i sin skuffelse lovet seg selv: "Aldri mer politikk" (21, s. 159). Men det virker som om NS' program og Vidkun Quislings personlighet gjorde at mange så innsats gjennom NS som en mulighet og dermed en plikt til å gjøre en innsats for folk og land. Den vanskelige situasjonen fedrelandet kom i ved den tyske okkupasjon, understreket for dem denne plikten.

Sogneprest, senere biskop Andreas M. Olay som var NS-medlem fra 1933 skrev to innlegg i "Kristen Samling" høsten 1941, det ene som bidrag til en enquête om "Hva fikk meg som kristen til å slutte opp om Nasjonal Samling?"

"I flere år var jeg upolitisk, da jeg syntes partipolitikken bare bedro det norske folk med store ord og fete typer. Særlig gjorde det meg vondt å se at nasjonal-følelsen hadde mistet tak på sinnene." "Vidkun Quisling ville en samling av alle gode krefter i det norske folk, og det var Hellig Olavs store kongstanke han ville kjempe fram; Norges folk samlet til en enhet, Norges folk et kristent folk!" "NS var motvekten mot de nedbrytende kreftene og med NS ville en ny dag skapes i Norges saga!- I denne bevegelse mente jeg alle prester kunne være med og at det burde være kirkens mest elementære oppgave å skape gunstigst mulige vilkår for NS i vårt land. Det var jo ikke noe i NS' program som kunne angripes." "Endelig kom der et parti, eller jeg vil helst kalle det en åndelig bevegelse, som ville bevare de kristelige, moralske og kulturelle verdier som vårt folk har fått i arv. Nu gikk det opp for meg at jeg ikke hadde lov til å isolere meg fra de aktuelle samfunds- og nasjonale spørsmål, men gå aktivt inn for utøvelsen av det som er godt og rett, øve rettferd og fred, sannhet og kjærlighet, dersom samfundsspørsmålene skulle få en heldig løsning." KS 15.10.41.

"Dessverre gis det folk som kritiserer og fradømmer andre kristennavnet fordi de interesserer seg for samfunnsspørsmål." "Det har nemlig i vårt land vært ansett for det mest kristelige å holde seg borte fra all befattning med samfunnsspørsmål. Det er de verdslige som skal stelle med det, og så glemmes det at en kristens stilling alltid bør være i verden, men ikke av verden." "Det er nettopp her i verden vi som kristne skal tjene Gud og nettopp derfor må alle kristne i vår alvorlige tid kjenne sitt store ansvar som samfunnsborger. Hver eneste en av oss har ansvar for vårt land og folk. Hva vil det så si å tenke kristelig? Jo, det vil si å ha det samme sinn som var i Kristus Jesus. Men han elsket sitt folk og sitt land." "Av ham hadde Paulus lært sin patriotisme. Folkets nød smertet ham slik at han kunne skrive disse underlige ord: Jeg ville ønske at jeg selv var forbandet bort fra Kristus for mine brødre, mine frender etter kjødet." "Enhver sann og ærlig kristen tenker og føler sosialt og arbeider for at samfunnet bæres framover og oppover." KS 1.8.41.

Jøder

Medlemmene i Kristen Samling delte troen på at Jesus fra Nasaret var Guds Sønn, og den Messias jødene ventet på. I NS var man uenige om synet på jøder (4 s385-388). Da som nå var det makthavernes (den gang tyskernes) meninger som kom frem i mediene.

Kristen Samling representerte et standpunkt bygget på Bibelens ord også i dette spørsmålet. I Kristen Samling hadde de kristne NS-medlemmene et pusterom resten

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014
av livet hvor de kunne uttrykke hva de virkelig mente. Der kunne man for eksempel også i okkupasjonstiden fritt uttale seg rosende om jøder. Og selv om det også i Kristen Samling kunne uttrykkes at jødene hadde mistet sin posisjon til de kristne som Guds utvalgte folk fordi de hadde forkastet Messias, visste de i Kristen Samling at det var en posisjon jødene ifølge Guds Ord skulle få igjen. Og at det var en posisjon også det kristne Norge kunne miste om vårt folk ikke fulgte Kristus i praksis (22). Til tross for deres programmatisk toleranse for alle standpunkt, fantes det også en grense for medlemmene i Kristen Samling. Da en de oppfattet som en av sine egne, ingeniør Andreas Nybø, i 1944 utga en bok ved navn "En ny reformasjon", der han hånede jøder fra og med Abraham, var den grensen nådd. Alle andre bokomtaler i "Kristen Samling" var anbefalinger. Her het det:

"Når vi idag må gjøre oppmerksom på Nybøs nettopp utkomne bok "En ny Reformasjon", er det såvisst ikke for å gi den noen anbefaling. Ordet anmelde som det brukes i rettsvesenet er bedre. Det er oss aldeles ufattelig hvordan denne bok har kunnet bli trykt og komme i handelen. Vi hadde en som Arnulf Øverland her i landet, kjent og beryktet for sine blasfemiske bøker og hva angår spydig latterliggjørelse og omskrivning av vår bibel, går Nybø ham en høy gang." "Men framkomsten av denne bok har en annen alvorligere side, og idet vi herved på det sterkeste fordømmer og tar avstand fra den, gjør vi rette vedkommende oppmerksom på dette brudd på Nasjonal Samlings paragraf 23 som lyder: Kristendommens grunnverdier vernes. Det er vår plikt å si tydelig ifra." (K.S.1.1.45).

Enda redaksjonen fra begynnelsen fraba seg mer omtale av denne boken, fikk den mange takkens ord i leserbrev for denne tydelige tale (23).

Innsatsen til biskopene Frøyland og Dagfinn Zwilgmeyer før det var for sent å redde jødiske liv, er alt nevnt. Også andre i Kristen Samling hjalp. Mange ble gjort oppmerksom på det som skjedde gjennom biskop Frøylands direktensendte radio-preken. At det var nettopp disse to av biskopene som ble invitert som talere til Kristen Samlings årlige landsstevne i 1943, sier kanskje også noe om hvor Kristen Samling sto i denne saken. Ingen av de to biskoper var på tidspunktet for stevnet medlemmer av NS, og Dagfinn Zwilgmeyer var gått av som biskop.

NS-medlemmer hevder nå at

"NS-medlemmer ble like forferdet som andre da tyskerne satte igang arrestasjonene av jødene og førte dem ut av landet." "Quislingregjeringens lov om beslagleggelse av de arresterte jøders eiendom, tok sikte på å hindre tyskerne i å beslaglegge den. Selv om en del bruksgjensstander, av praktiske grunner, ble solgt på auksjon, ble de innkomne midler godskrevet hvert enkelt bo. Særlig verdifulle gjenstander ble omhyggelig lagret. Ved okkupasjonens slutt hadde hver eier sin intakte konto som kunne overleveres til Tilbakeføringskontoret." (19).

Dermed ble også forhindret at norske jøders eiendeler gikk til finansiering av det vidt forgrente politiske SS-systemet, slik det var vanlig ellers i Europa (24 s375).

For øvrig er det takket være NS-medlemmer at i alle fall en synagoge ble reddet unna tyskernes herjinger. LO brukte synagogen til lager. Slik har det seg at Oslo har

en av Europas eldste synagoger, fra 1920 (25). Da jødene kom tilbake etter frigjøringen, fant de foruten alt de hadde forlatt der, inkludert bønnbøker og sølvlysestaker, også en rekke beslaglagte eiendeler fra jødiske hjem (26).

Kirkekampen

Det kan være interessant å se hvordan medlemmene av Kristen Samling vurderte kirkekampen. En illustrasjon på den manglende kommunikasjon kan være at NS-folk fortsatt kaller det "Kirkestriden". Pressemeldingen fra stevnet 6-7.juni 1942 gjengis nedenfor i sin helhet (KS 15.6.42):

"TIL DET NORSKE KRISTENFOLK!"

Fem hundre kristne NS-folk, samlet til stevne i Oslo, hilser alle som deler vår tro på den korsfestede og oppstandne Herre Jesus Kristus som eneste veg til frelse. Når tusener bekjennende kristne, deriblant mange hvis tro er modnet gjennom et langt livs prøvelser, idag blir møtt med kulde, ja hat, fra andre kristne, så ser vi deri et bevis på at politisk syn og politiske interesser går foran troen på ham som vilde at vi alle skulle være ett. Det er vårt håp og vår bønn til Gud at den tid vil komme da kristne mennesker igjen kan respektere andres meninger og samarbeide for Guds rikes sak på tvers av all meningsforskjell om jordiske ting.

Vi hevder vår og enhver kristens rett til å støtte den ideologi og de statsinstitusjoner han mener gir den beste sikkerhet for vårt lands frihet og framtid, og den beste garanti for at kristendommens livsverdier blir vernet i vårt folk.

På samme side i "Kristen Samling" som dette var gjengitt, har P. Blessing-Dahle en betraktning han kaller:

"Kan en kristen motarbeide øvrigheten?"

Ja og nei!

Hvis øvrigheten krever noe av oss kristne som er synd, da både kan og skal vi motarbeide den. Går øvrigheten bud mot Guds bud, da skal vi adlyde Gud mer enn mennesker. Heri er vi kristne av NS enige med våre politiske meningsmotstandere. Uenigheten oppstår når det blir tale om vår nuværende øvrighets politiske linje. Der mener vi av NS at vi med god samvittighet kan samarbeide med øvrigheten fordi den ikke på noe punkt eller på noen måte har krevd av oss noe som vi finner er synd. De andre derimot oversømmer landet med "hyrde-brev" og andre kampskrift mot øvrigheten, ja det gikk endog på første påskedag så vidt at et slikt skrift ble lest opp fra prekestolene før påske-evangeliet, slik at da påskeevangeliet kom, var sinnene oppfylt av den politiske strid. Dette har bedrøvet oss. Allikevel skylder vi ut fra kjærlighetens motiv å forsøke å forstå de andre som bærer seg slik ad. De er dog våre brødre i Herren. Men jo mer jeg har forsøkt å forstå dem, desto mer er jeg blitt klar over at disse brødre er hildet i en villfarelse, nemlig den at selve nasjonalsosialismen er synd. Hva er det så ved nasjonalsosialismen som er synd?

Dens hovedprinsipp: fellesnyttens må gå foran egennyttens - det kan jo ikke være synd, for det er jo nettopp kristendommens prinsipp om broderkjærligheten satt om i praktisk politikk. "Du skal elske din neste som deg selv", og da min neste er alle mennesker, mens jeg bare er ett menneske, så er det klart at hensynet til de mange må gå foran hensynet til meg selv, især nettopp når det gjelder statshusholdningen, akkurat slik som hensynet til den hele familie i et hjem må gå foran hensynet til det enkelte familiemed-

lem. Nasjonalsosialismen er både nasjonal og sosial, det blir uttrykt i selvsagt navnet. Javel, sier så mange, nasjonalsosialismens program i og for seg kan være bra nok, men det er så mye som følger okkupasjonsmaktens berøgn som synd, førerprinsippet f.eks., dette at folkestyret blir opphevet og diktaturet satt i stedet. Til dette vil en kunne svare med et spørsmål: Hva styre hadde jødeland på Jesu tid? Som vi vet satt den gang den romerske keiser som folkenes diktator. Allikevel sier Jesus: Gi keiseren hva keiserens er. Jesus satte seg aldri opp mot øvrigheten. Vi vil forgivevise lete etter et utsagn av ham som i det hele tatt inneholdt noen kritikk av øvrigheten. Noen slik kritikk enn si motarbeidelse av den regjerende øvrighet finner vi heller ikke hos apostlene. Tvert imot gir de meget sterke pålegg til sine menigheter om å være lydige mot den (enda den forfulgte de kristne), ja be for den! Man glemmer at det moderne demokrati med alminnelig stemmerett osv. var en ukjent forestilling for Jesu og apostlenes samtid. De frie borgere hadde nok sine folkeforsamlinger, men slavene hadde hverken frihet, talerett eller noe som liknet stemmerett. Man glemmer også så lett at det såkalte "folkestyre" er en bluff. Folket kan ikke styre. Jo flere kokker, dess mere søl. Folket har aldri styrt. Det har alltid vært noen få ledende og førende personer som har styrt. Vi andre har simpelthen vært stemmekveg. Slik tror jeg at når man går saken nærmere etter i sømmene, så vil det vise seg at hele denne motvilje mot øvrigheten som vi er vidne til i dag, beror dels på villfarelse, dels på at man har kjørt seg så fast i det motsatte politiske syn at man tror alt som ikke stemmer med ens egne oppfatninger, er synd. Så sier våre feilende brødre: Men dere støtter jo åpenbart øvrigheten, dere som er enige med den, så må vel vi som er uenige med den ha samme rett til å motarbeide den! Også dette beror på en villfarelse. Vi skal være øvrigheten lydige, står det skrevet, men den som motarbeider den er ikke lydige. Derimot er den som støtter øvrigheten nettopp lydige mot den. Bare hvis den vil føre oss til synd, skal lydigheten opphøre. Hvis bolsjevismen fikk regjeringmakten her i landet, vilde jeg være høyst uenig med den i dens politiske syn. Men jeg vilde likevel være den lydige så langt jeg kunne uten synd. Tusener av kristne mennesker idag motarbeider Kirkedepartementet. Men det er ikke utgått en eneste forordning fra dette departement som det vilde være synd å etterkomme.

Det er klart at den nu pågående "kirkestrid" er en politisk, ikke en religiøs strid. Den er demokratiets og kommunismens felles kamp mot nasjonalsosialismen - under kirkelig forkledning. P. Blessing-Dahle."

Blessing-Dahle er et eksempel på at det innen NS faktisk også fantes medlemmer som hadde tapt troen ikke bare på parlamentarismen, men også på parlamentet, til tross for at parlamentets betydning nevnes allerede i § 2 i NS' program. Det er likevel stor fare for at erfaringer Blessing-Dahle gjorde i etterkrigstiden til fulle bekreftet hans pessimisme.

Kommunikasjonen mellom de NS-kristne og den øvrige kristne befolkning var brutt. De NS-kristne oppfattet motpartens argumenter både i kirkekampen og lærerstriden som bygget på misforståelser og uriktige oppfatninger av NS i sin alminnelighet og Kirkedepartementet i sin særdeleshet. Dessuten hadde NS-folk liten forståelse for at kampen tilsynelatende var rettet mot dem, og ikke mot okkupasjonsmakten. Det så ut til at de som ikke var NS, trodde at de som var det ønsket å handle tvert imot det de hadde som sitt erklærte mål når det gjaldt fedrelandet, og

stikk imot programmet når det gjaldt kristentroen (27 s.52-55). Dette manglende samarbeid fra øvrige nordmenns side førte til at NS ble nødt til å velge praktiske løsninger som minnet mer om tysk nazisme enn NS' egne demokratiske ideer.

NS-folks oppfatning av kirkekampen ble oppsummert av Odd Melsom (død 1978), presseleder i LO i to år fra 1.3.42, i hans bok om temaet utgitt i 1980:

"Den aksjon Terboven innledet allerede i sin tale ved statsakten 1.februar - som til alminnelig forbauselse og indignasjon fra NS-medlemmene ikke la hovedvekten på den nye statsordning, men på voldsomme angrep på biskop Berggrav - den var en omhyggelig utarbeidet plan for å bringe Quisling og hans norske regjering i miskreditt i Berlin og dermed styrke Terbovens egen stilling. Han var jo en klar motstander av en fredsslutning mellom Norge og Tyskland, som var en forutsetning for Quislings regjeringsovertagelse, og som ville gjøre slutt på Terbovens stilling i Norge. Han visste at man i Berlin absolutt ikke ønsket noen kirkestrid, det være seg i Norge eller noe annet sted. Det er også grunn til å anta at han da han i sin tale hadde gjort Berggravs stilling uholdbar, ble han (Terboven) kontaktet fra kirkelig hold om hvorledes okkupasjonsmakten ville se på og behandle embetsnedleggelse fra presteskapets side. Til det skal han, eller vel rettere hans representanter, ha svart at det ikke ville bli behandlet som vanlig streik, som var underlagt dødsstraff. Da så biskop Berggrav insisterte på å trekke også de andre biskoper og prestene med i sitt eget forestående fall og fikk biskopene til under et meningsløst påskudd samlet å søke avskjed, hadde Terboven oppnådd det han ville" (27 s74-75).

Efterkrigstid

I den siste utgaven av bladet Kristen Samling som kom ut i mai 1945, er det en hilsen fra en NS-søndagsskole på Ullern. Der står i et P.S:

"Når det blir fred håper vi å få være med alle barn på søndagsskole igjen. Da blir vel alle norske barn snille mot hverandre igjen."

På det punkt tok medlemmene i Kristen Samling skammelig feil.

Det sto på listen over anklagepunkt mot formannen så sent som i 1949 at han hadde vært leder for Kristen Samling. Selv om hverken han eller andre ble dømt for å ha vært med i Kristen Samling, betraktet han og hans meningsfeller bare det at det var et tiltalepunkt som enda et bevis på gudløsheten i det norske etterkrigssamfunn. Men siden deres oppfatning av det de leste i Skriften var som før, (28) at all øvrighet er av Gud, underordnet de seg også denne øvrighet som de heller ikke anså som verre enn det samfunn det ble skrevet i, som korsfestet Kristus og halshugget ham som skrev nettopp dette. Motstands-kirkens tolkninger var like uaktuelle for dem da som før.

Selv ble prestene og NS-medlemmene i Kristen Samling straffet for det de holdt for riktige meninger og gode gjerninger. NS-medlemmene syntes de ble dømt for å skulle ha hatt meninger de ikke kjente igjen hos seg selv. Derimot så det for dem ut til at de som dømte dem selv gjorde alt det NS-medlemmene ble anklaget for. Eller som Kristen Gundelach oppsummerte sine erfaringer etter bl.a. vel tre år i

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014
norske etterkrigsleire: "Gode nordmenn" var et verre folk enn det de hånlige kalte herrefolk" (29).

Dette er beskrevet bl.a. i Martha Steinsviks bok "Frimodige ytringer" (18), i Jens Bjørneboes dokumentariske nøkkelroman "Under en hårdere himmel" (30), og i Kristen Gundelachs stensilerte diktsamling "Den rå fred, sonetter i harnisk" (29). NS-medlemmene syntes de fikk en merkelig form for takk for at de hadde forsøkt å holde tyskerne i sjakk så godt de kunne.

Allt de eide, inklusive barnas banksparebøker og det døde NS-medlemmer og døde/falne og savnede frontkjempere hadde etterlatt seg, ble inndratt. Det syntes som om manglende ytringer av godtatt nasjonalisme kunne kompenseres ved desto verre behandling av NS-medlemmer med familie etterpå.

Mennesker som kalte seg kristne viste seg ikke bedre enn den øvrige befolkning. De brydde seg knapt om hvordan det gikk deres kristne NS-brødre og deres familie når okkupasjonen var slutt. Situasjonen er beskrevet slik av Kristen Gundelach: (29)

"Vis skånselløshet!", hørtes pressen skråle,
og bisp og presteskap tok ivrig del,
"de er blitt grepet i et heil og sæl
og allslags plager må de derfor tåle."

"Nesa mot veggen!, siden skal de "åle"!
Spark dem i lysken! - slå dem helst ihjel!
Trå på dem, trå på dem med jernskodd hæl,-
stripet er den som trår med gummisåle!"

"Gi disse protestanter ingen fred,
de er satt utenfor vår kristenhet,
de satans huguenotter,- hugg dem ned!"

"Fra den slags utskudd kan vi straff-fritt stjele
herj hus og hjem, knus lykken og det hele!
Selv deres spebarn har befengte sjele!"

Alle NS-medlemmer har sin historie å fortelle. En typisk representant for Kristen Samling, Redaktør Einar Syvertsen fra NS Månedshäfte, beskriver det slik i sin bok, utkommet i 1982, 9 år etter hans død.

"Jeg er født i 1896, meldte meg inn i NS i 1933. Kan ikke nekte at jeg alltid har hatt en viss idealistisk draging. Har vært med på å grunnlegge Speiderbevegelsen i Norge, bærer et av Speiderforbundets høyeste utmerkelser, aktiv medarbeider i den kristelige ungdomsbevegelse osv. Mitt livssyn er absolutt kristelig-nasjonalt-sosialt." "Tross i at jeg i min skuffelse hadde lovet meg selv: "Aldri mer politikk", ble jeg tiltalt av Quislings oppfordring til Nasjonal Samling og av NS' program. Her fant jeg på mange måter mine egne tanker igjen, og et syn som stemte med mitt eget kristelig-nasjonale-sosiale. "Partiet, eller "bevegelsen" som det dengang kaltes - var idealistisk preget og stilte store krav til medlemmenes offervilje og uegennytte." s.38;" I den personlige agitasjon med utdeling av det trykte program og annet opplysningsmateriale, hendte det ikke så sjelden - og det har vært pussig å minnes dette mange ganger siden - at flere

sa: "Folkestyre? Har dere ikke noe annet å by på? Har vi ikke hatt nok av det?" Og de ble ikke medlemmer av NS. Folkestyre, det var det de mente de hadde, og det hadde de fått nok av." "Jeg ble arrestert av et stort bevæpnet mannskap 10. mai 1945 og oppga i min forklaring min stilling i AT samt noen mindre partihverv i den sikre forvisning om at intet av dette stred mot noen lov eller kunne danne grunnlag for arrestasjon og tiltale. Jeg ble imidlertid fengslet, men løslatt etter seks måneder. Jeg hadde da tuberkulose i begge lunger og ble dessuten rammet av et tilbakefall i en organisk nervesykdom jeg tidligere hadde pådratt meg ved overarbeide. Krigstidens magre kost med fengslets månedslange sult på toppen, måtte gi dette resultat. Tiltale er utferdiget til Oslo byrett, og omfatter min stilling i AT samt de oppgitte partihverv. Straffepåstanden kjenner jeg ikke, men inndragningspåstand av kr.28 000 foreligger. Hva det til slutt vil føre til, vet jeg ikke. Jeg kan som eksempel nevne min sønn som i aktelse for meg, forøvrig uten påtrykk, meldte seg inn i NS i ung alder. Han fikk 2,5 år og kr.12 000 i inndragning for å ha arbeidet i en partistilling som fotograf. Han tilbringer nu tiden på Ilebu, mens hans kone og to barn (3 år og 1,5 år) vegeterer som det best lar seg gjøre, uten inntekt og familieforsørger. Om ett år skal han "opptas i samfunnet igjen", uformuende, uten inntekter, uten stilling og uten utsikt til å få noen, og med en gjeld på kr.12 000." "Hvordan dette (fengselsoppholdet) artet seg særlig i den første tid, bør ikke være ukjent for andre enn dem som med vitende og vilje vil holde seg uvitende om det." "Den offentlige oppfordring til angiveri som gikk ut i 1945 satte -- en hel rekke mennesker i aksjon og intens virksomhet. Det var jo spørsmål om patriotisk handling. Og alle, hver for seg og i fellesskap, bærer med nidkjærhet ved til bålet." "Verst -- er de jeg vil kalle "angstbitere". De hvis "nasjonale samvittighet" kan tenkes å være av noe tvilsom art: Profitørene, tyskerarbeiderne - som også som regel er medlem av LO og Arbeiderpartiet - desertørene, fangene fra okkupasjonstiden hvis holdning ikke var godtatt av medfangene, de som bar "kappen på begge skuldre", til som helt til slutt ville "vente og se". " "Det er altså slik å forstå da", sa jeg, "at De vil hevne på meg det andre enn jeg har gjort mot andre enn Dem?" Det lot til at det var slik det forholdt seg." "De skyldige vil ikke bare være uskyldige, de vil også være nasjonalhelter" "Men skyld og skyldige skal det være - og det ble da altså oss. "Rettsoppgjøret" er altså de virkelig skyldiges avledende manøver. Det er i det hele ikke ytet noen fiende større bistand i dåd enn den våre statsmakter ytet ved manglende forsvarsberedskap og unnløstelse av mobilisering i tide." "Folkets stilling var blitt slik at hver og en hadde bare seg selv, eget omdømme og egen samvittighet å rådføre seg med. Det ser ut til at de som gjorde det grundigst og mest samvittighetsfullt er verst fjerne. For meg hadde det også vært en lønnsom affære å følge paroleflokkene. Men da min stilling var klar, nådde det ingen paroler frem til meg. Jeg vil i den forbindelse flette inn, at alene takket være den svært lite respektable unfallenhet overfor den under okkupasjonen herskende "nasjonale" terror, og mange høyst egoistiske interesser, er ikke "rettsoppgjørets" ofre mangedobbelt. Det er m.a.o. ikke bare, og ikke alltid, de gode karakter-egenskaper som har skapt alle de "gode" og - ikke minst - selvgode nordmenn, som idag usedvanlig "rene av hjertet", fordømmer og roper sitt "korsfest". (21)s:158-171.

De aller fleste medkristne tok ikke avstand fra at kristne og andre NS-medlemmer ble straffet for sine meninger. De fleste var heller ikke villige til å lytte til hva NS-medlemmene virkelig mente. Det siste medkristne og samfunnet for øvrig ville høre, var hvorfor NS-medlemmene hadde mistet tilliten til og respekten for det norske

okkupasjonstiden, i det NS-medlemmer kaller "Etterpåkrigen". Det så ut til at det ikke var nok at Kristus selv hadde gjort seg til syndebukk og sonet all verdens synd. Det ble ventet at NS-medlemmene skulle erkjenne skyld for nordmenns og alle andres ugjerninger og forsømmelser i 2. Verdenskrig og godta at det i tillegg til Kristus også var nødvendig for deres landsmenn å ha NS-medlemmene til syndebukker. NS-medlemmene erfarte at det fortsatt var hverandre de kunne stole på.

Selv om en del kristne NS-medlemmer tilga kirken og sine respektive menigheter enda de aldri ba om tilgivelse, kunne de fra Kristen Samling aldri være sikre på at de andre ikke ga uttrykk for at NS-folks meninger, som de fleste fortsatt holdt fast ved, representerte utilgivelig synd. De ble aldri gitt anledning til å ta til motmæle når de ble kalt noe for dem så meningsløst som nazister og landssvikere, betegnelser de selv alltid har ansett for ubegrunnede fornærmelser (31). Attpå til anså de andre det som om det var de som hadde noe å tilgi NS-medlemmene (3). Resultatet ble at kristne NS-medlemmer fortsatt søkte kristent fellesskap hos hverandre. De kalte det Kristne Venner. Også her var mennesker fra alle slags menigheter og politiske avskygninger velkomne.

Det siste offisielle møte av Kristne Venner ble holdt i Oslo i mai 1985. Men fortsatt holder de og deres barn sammen, av erfaring for hvem de kan regne med og stole på. Fortsatt står det andakter i "Folk og Land". Kristen Samling og etterfølgeren Kristne Venner var helt upolitiske organisasjoner. Når de stort sett bare besto av NS-medlemmer og deres familier, var dette mot medlemmenes intensjon og ønske. De tilbød hele tiden forsoning og tilgivelse (3). Det var nettopp de andres holdning som gjorde at Kristen Samling ble stiftet og besto langt utover okkupasjonstiden, så lenge medlemmene levde. Når forbindelsen til Nasjonal Samling er understreket såpass sterkt, er det for å forklare hvorfor kristne mennesker kunne føle seg hjemme i Nasjonal Samling. Slik denne organisasjonen generelt er blitt fremstilt, har dette vært vanskelig å forstå. Først og fremst var Kristen Samling et kristent fellesskap av høyst forskjellige mennesker som ønsket å følge Kristus. De fulgte sin Herre og sin samvittighet så langt de forsto. Årsaken til at nettopp de ant sammen, var manglende forståelse fra omgivelsene for synspunkter de hadde felles og som ikke angikk kristentroen.

Noter

- Vidkun Quisling: "Diktatur eller nasjonalt demokrati." *Fritt folk* 27.11.37.
 Halvor Holter: "Litt om kristendom og nasjonalsosialisme i Norge." *NS Månedshäfte*. 1942 s.170.
 Sundra Sand: Hva var Kristen Samling? *Stensil*. Oslo 1969.
 Hans Fredrik Dahl: *Vidkun Quisling. En fører blir til*. Aschehoug 1991. s 385-388.
 Dag Olav Bruknaap: "Ideene splitter partiet." I: *Fra ide til dom*. Universitetsforlaget 1976. Red. Rolf Danielsen, Stein Ugelvik Larsen.

6. Eivind Berggrav: *Da kampen kom*. Land og kirke. Oslo 1945 s.78-85.
7. Terje Christiansen: *Gjerpen Bygds historie Bd 2* Skien 1978 s.929.
8. Eivind Berggrav: "Folkedommen over NS." *Kirke og kultur* 1945 nr.1 s.8.
9. *Fylkesavisen* 29.9.44.
10. Landsviksak Anders A. Stridsklev. *Gjerpen Herredsrett* 10.2.1949
11. *Arbeiderbladet* 8.8.47. Sak Bjaaland.
12. Sak Ole Offenbergh-Wiik.
13. H.C.Christie: *Den norske kirke i kamp*. Land og kirke, Oslo 1945 s.72.
14. *En ung jødisk pike forteller fra krigens dager i Norge 1940-1942. 50 år siden skjebnedret 1942*. Jenny Dante. Oslo 1992 s.7.
15. Lars Frøyland: *I korsets lys*. Viking forlag, Oslo 1943. På heimveg. s.43-44.
16. *Varden* 15.11.46.
17. *Adresseavisen* 7.5.1945.
18. Martha Steinsvik: *Frimodige ytringer*. Tredje opplag. Eget forlag. Oslo 1946.
19. *Howdan tenkte de som sluttet opp om Nasjonal Samling*. Brosjyre utgitt av Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie (INO). Oslo 1991.
20. Egil Christophersen: "Tysk sikkerhets- og etterretningsvirksomhet i Telemark og Vestfold under krigen." *Tidsskrift for Telemarks Historielag* nr.11-1990 s10)
21. Einar Syvertsen: *Også dette bør være sagt*. A/S Historisk forlag. Oslo 1982.
22. *Kristen Samling* 1.7.41, 15.5.42, 15.3.43.
23. *Kristen Samling* 15.1, 1.2, 15.2 og 1.4.45.
24. Hans Fredrik Dahl: Vidkun Quisling: *En fører for fall*. Aschehoug 1992.s 375.
25. *Jødisk og kristen kulturkalender* 1992, s 134.
26. *Og du skal fortelle dine barn. Jødisk liv i Oslo gjennom 100 år*, s 27. Oslo 1992.
27. Odd Melsom: *Fra kirke- og kulturkampen under okkupasjonen*. INO. Oslo. 1980.
28. Dan 2,21 4,17 og 32, 5,21, Joh 19,11, Rom 13,1-10,Tit 3,1-2, 1 Pet 2,12-31, KS15.8.41, K.S.15.1 og 1.2.44: Trygve Tomter "Mitt syn på de kristnes forhold til de rådende øvrigheter". *Telemark Arbeiderblad* 19.7.45:"Fru Rydland mente at etter Bibelen skulle en være all øvrighet underdanig."
29. Kristen Gundelach: *Den rå fred, sonetter i harnisk*. Stensil. Eget forlag Oslo 1951.
30. Jens Bjerneboe: *Under en hårdere himmel*, Cappelen, Oslo 1957.
31. Vidkun Quisling: "Det rette navnet." *Fritt Folk* 29.1.1938

www.kristnevenner.no